

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה וחומי זיסר

גליון מס' 327

שבת קי"א-קי"ז

השבוע בגליון

בס"ד, כ"ג אב תשס"ה

- ◆ מנהג יהודי מרוקו - הלווייה באיסרו חג
- ◆ הגניזה שהתגלתה על ידי הנוכרים
- ◆ קבורת אפר הספרים בקבר תלמיד חכם
- ◆ נ הפוכה - היכן וכיצד

השבוע בגליון

- ◆ שימוש בממחטות לחות בשבת קודש
- ◆ לבישת שטריימל בשבת חזון
- ◆ שינוי מנהגי הלבוש במהלך הדורות
- ◆ גניזה בעיתות הדחק

דבר העורך

מי אמר שהכל צפוי וידוע. הנה שיעור דף היומי, שאפילו במאורות הדף היומי לא חשבו עליו. קראו את המכתב הבא.

בס"ד, כ"ז תמוז תשס"ה

לכבוד עורך מאורות הדף היומי.

בסוף חודש סיון תשס"ה ירדו מספר רב של רואי חשבון ובני משפחותיהם, סה"כ כ-6000 איש, לכנס ר"ח בדרום הארץ - מסורת רבת שנים ורבת משתתפים. השנה היה חידוש בכנס - שיעור דף יומי ממוחשב. בכל בתי המלון בו התאכסנו, הופיעה מודעה בלוח המודעות המבשרת כי בכל ערב יועבר שיעור דף יומי ממוחשב במלון דן (וכמובן תפילת מנחה לפני, וערבית אחרת).

ובכן מה עשינו?

הבאתי את המחשב הנייד שלי ועליו דיסק מאורות הש"ס, חיברתי את המחשב למערכת הקרנה על מסך ענק ולמערכת הגברה והרי לכם שיעור "דף יומי ממוחשב". יושבים להם רואי חשבון לאחר יום לימודים מקצועיים, מרימים את מבטם למסך ענק ונגד עיניהם דף הגמרא ולצידו השיעור המסור על ידי הרב נחום שטרנס שליט"א בלימוד ברור ורוחני של הדף היומי.

האמת - לא ציפיתי להיענות רבה. אמרתי שאם יגיעו 20 איש לשיעור אהיה מרוצה. ההיענות היתה מדהימה. פרט לערב הראשון שרוב האנשים עוד לא היו מאורגנים כמו שצריך, או לא ידעו ועוד סיבות כאלה ואחרות, מידי ערב ישבו למעלה מ-50 איש, הביטו וצפו בשיעור. התמונות מדברות בעד עצמן. למען סבר את האוזן - הבאתי איתי במזוודה 20 גמרות מהדורת "תלמודו בידו", כמובן שזה לא

דף קיז/ב - קיח/א ת"ר כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת

השלמת סעודת ליל שבת ויום טוב

בגמרתנו מבואר, כי חיוב אכילת שלש סעודות בשבת, נלמד מן הפסוק שאמר משה רבינו ע"ה לבני ישראל, שיאכלו את המן בשבת, ובפסוק זה בו מוזכרת אכילה, המילה היום מוזכרת שלש פעמים (שמות טז/כה): "אכלוהו היום כי שבת ה' היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה".

חיוב אכילת ג' סעודות בשבת מן התורה או מדרבנן: בעל "ערוך השולחן" (או"ח סי' רצ"א) כותב, כי "דברים גדולים ונוראים תלויים בג' סעודות אלו", וכאן המקום לברר, אם חיוב זה הוא מן התורה או מדרבנן.

לדעת ה"יראים" (סי' צ"ב), אכילת ג' סעודות בשבת היא מצווה גמורה מן התורה (וכן דעת ה"לבוש" סי' רצ"א סעי' א'), אולם, האחרונים הכריעו כשיטת המהרי"ל (שו"ת סי' צ"ד אות ב'), כי דרשת חכמים אסמכתא היא [על "אסמכתא" ראה בהרחבה "מאורות הדף היומי מסכת ברכות מא/ב] וחיוב זה הוא מדרבנן (עיי' "אלהי רבה" ו"פרי מגדים" שם, וכ"כ ה"משנה ברורה" שם ס"ק א').

ה"ערוך השולחן" (שם) כותב, כי אם אינו חיוב מן התורה ממש, וודאי מתקנת משה רבינו עליו השלום הוא.

מה לגבי אכילת שלש סעודות ביום טוב. גמרתנו מתמקדת בשבת קודש, ואילו ב"שולחן ערוך" נפסק בפשטות, כי ביום טוב "לא נהגו לעשות בו סעודה שלישית". ברם, מחלוקת ראשונים היא, שכתב ה"טור" (או"ח סי' תקכ"ט): "ויוש אומרים שצריך לעשות בו ג' סעודות וכן כתב הרמב"ם, ואדוני אבי הרא"ש ז"ל לא נהג כן". אף על פי שגם חיוב אכילת סעודות ביום טוב, נובע מן החיוב לענג את יום טוב ולכבדו כשבת, טעמו של הרא"ש הוא, כי רק בשבת יש לאכול שלש סעודות, מפני שחיובן נלמד, או הוסמך, לפסוק בו מוזכר "היום" שלש פעמים (עיי' "פרישה" סי' תקס"ט ס"ק ג', ועיי' "משנה ברורה" שם ס"ק י"ג).

ג' סעודות; מתי? עתה, שומה עלינו לברר, אם חיוב שלש סעודות בשבת מתפלג; סעודה בלילה ושתי סעודות ביום, או שמא חובה כללית היא לאכול שלש סעודות בשבת. ובכן, ניתן לבדוק שאלה זו על ידי בדיקה מה דינו של אדם שלא אכל סעודה בליל שבת. הראשונים פוסקים, כי חיובו באכילת שלש סעודות לא פג! ועליו לאכול שלש סעודות ביום השבת (עיי' רא"ש פסחים פ"י סי' ה' שהוכיח כן מהגמרא שם קא/א), וכן פוסק הרמ"א ("שולחן ערוך" או"ח סי' רצ"א סעי' א').

סעודת המילואים: לכאורה, עלינו להסיק מכך, כי הפסוק המלמדנו על אכילת שלש סעודות השבת, אינו מבדיל בין היום לבין הלילה, וכל האוכל שלש סעודות במהלך

לעילוי נשמת
מרת **ורדה שניצר ז"ל**
ב"ב מאיר ז"ל נלב"ע כ"ה מנחם אב תשס"ב
ת.נ.צ.ב.ה.
הופצה צ"י בעליה לדנו מר הג"י
זיאת ומשפ שחלו-הרבצלה

לעילוי נשמת
מרת **ורדה שניצר ז"ל**
ב"ב מאיר ז"ל נלב"ע כ"ה מנחם אב תשס"ב
ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת
מרת **ורדה שניצר ז"ל**
ב"ב מאיר ז"ל נלב"ע כ"ה מנחם אב תשס"ב
ת.נ.צ.ב.ה.

נר ה'
נשמת אדם

לעילוי נשמת
מרת **ורדה שניצר ז"ל**
ב"ב מאיר ז"ל נלב"ע כ"ה מנחם אב תשס"ב
ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת
מרת **ורדה שניצר ז"ל**
ב"ב מאיר ז"ל נלב"ע כ"ה מנחם אב תשס"ב
ת.נ.צ.ב.ה.

השבת מקיים דין זה. מאידך, ה"שולחן ערוך" (שם סעי' ב) פוסק על פי בעלי התוספות בסוגייתנו (ק"ח/א ד"ה "במנחה"), כי "זמן הסעודה השלישית הוא משיגיע זמן המנחה... ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצוות סעודה שלישית". משני פסקים אלו, הסותרים לכאורה זה את זה, נמצאנו למדים, כי עיקר התקנה היא לאכול כל סעודה בזמנה הראוי לה, אך בדיעבד, ניתן להשלים סעודה זו בזמן אחר במהלך השבת, ובלשון הפוסקים סעודה זו מכונה "סעודת המילואים". על טיבה של סעודת השלמה זו ניתן לעמוד על ידי הוראת חלק מן הפוסקים, כי השוכח לומר "רצה" בברכת המזון לאחר סעודה זו, אינו חוזר ומברך (עיי' "שערי תשובה" שם ס"ק ג' ו"משנה ברורה" ס"ק ו').

אם נמשיך לטוות את קו המחשבה בו החלנו, נקבע, כי ביום טוב לא ניתן להשלים ביום את סעודת הלילה. שכן, ביום טוב הסעודות אינן אלא מפני עונג יום טוב, ואין להן כל מקור אחר. הניתן, אם כן, לענג את ליל יום טוב על ידי אכילה ביום?

כך אכן נוטה דעתו של בעל "ערוך השולחן" (סי' תקכ"ט, סעי' ג, בהערה), ועוד קודם לכן דעת התשב"ץ, לפי ביאורים שונים (עיי' "מגן אברהם" סי' קפ"ח ס"ק ט"ו במג"א, לפי ביאור הלבושי שרד שם), והוא תמה על ה"מגן אברהם" הסובר (סי' תקכ"ט ס"ק ב' וכן פסק ה"משנה ברורה" שם), כי מי שלא אכל סעודת ליל יום טוב, ישלימנה ביום ויאכל שתי סעודות. ה"מגן אברהם" אינו מתעלם מן העובדה כי טעם אכילת סעודות יום טוב הוא כדי לענג את החג, אך מאחר שנקבע כי מפני כבוד החג ומצוות השמחה והעונג יש לקבוע בו ב' סעודות לכבוד היום, הרי זה "כבוד יום טוב" בעצם העובדה שקובעים בו שתי סעודות.

דף ק"ח/ב יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא תולדותיו של לוח זמני היום

לפנים בישראל, טרם המצאת השעון, כיוונו הכל את זמניהם לפי גרמי השמים, זמני הנץ החמה, שקיעת החמה וצאת הכוכבים נקבעו על פי הראיה. עם המצאת השעון, ניתנה אפשרות לכוון ולפרסם, כי ביום פלוני השקיעה תהא בשעה מסויימת.

חלוץ לוחות השנה הוא ד"ר קאהן, יהודי שחי בגרמניה לפני כמאה וחמישים שנים, אשר לא הוציא מתחת ידו מאוס, טרם התכתב ענפות עם גדולי ישראל בתקופתו, כדי לקבוע את העקרונות על פיהם יש לשרטט את לוח זמני היום. רעיונו אומץ בהצלחה, עד שבכל בית תלוי כיום לוח שנה מפורט, על כל זמני היום. לבטים וספקות רבים נכרכו בהנפקת לוחות זמני היום. גדולי ישראל נדרשו להכריע בנידונים שונים, אחד מהם הוכרע על פי ביאורים של הראשונים את סוגייתנו, כלהלן.

הנץ הנראה: בעבר עסקנו בהרחבה בנידון, אם יש לקבוע את הנץ החמה לפי "הנץ הנראה" [ראה גליון 178]. כלומר, הנץ החמה הוא הזמן בו השמש עולה מעל האופק. ברם, פעמים שאנשים הדרים במקום מסויים, אינם רואים את הנץ החמה, שכן, פיסגת הר גבוהה מסתירה מהם את הנץ החמה. הנידון הוא, כיצד לקבוע את זמני הזריחה והשקיעה של מקומות אלו. האם יש לקבוע את זמן הזריחה ואת זמן השקיעה לפי האופק המישורי, לאמר, להתעלם מן ההרים, או שמא, במקום המוקף הרים, כגון, ירושלים, יש להתחשב בהרים אלו בקביעת זמני השקיעה והזריחה.

ומכאן להוכחה. מיושבי ציפורי היה רבי יוסי (סנהדרין לב/ב) וגמרתנו מביאה כי הוא הכריז: "יהי חלקי ממכניסי שבת בטבריא ומוציאי שבת בציפורי". רש"י מסביר, כי טבריה יושבת העמק, וציפורי בנויה על ההר. השמש, איפוא, נעלמה מעיני בני טבריה, זמן מה לפני שנעלמה מעיני בני ציפורי יושבי ההר. רבי יוסי ביקש, לקבל שבת מוקדם כבני טבריה, ולהפך מן השבת מאוחר, כבני ציפורי. לכאורה, יש בהכרזתו של רבי יוסי הוכחה לכך, שזמני שקיעת החמה וזריחתה נקבעים בכל מקום לפי המציאות שבה השמש נראית, אם לא כן, מדוע בני טבריה לא היו שווים בזמניהם לבני ציפורי, הלא בני מקום אחד הם, שטבריה וציפורי סמוכים היו זה לזה (עיי' רע"א בגליון הש"ס).

הקדמת קבלת שבת מפני הספק: ברם, רוב הראשונים (עיי' רש"י שכת' "סבורין שחשיכה", ר' ניסים גאון שכתב "הרי עשה סייג לעצמו, מאירי: "דבטבריה נראה להם כמקודם, ומקדימים" ועוד), מבארים, כי אנשי טבריה הקדימו לקבל את השבת מפני חוסר הוודאות. לאמר, מאחר שהם התגוררו בעמק, והשמש הוסתרה מעיניהם, נעלם מהם מידע חיוני,

הספיק. חברים רבים הודו לי לאחר הכנס וחברים רבים אחרים אמרו שהם כלל לא ידעו שהיה שיעור ואילו היו יודעים היו מצטרפים. להערכת בכיר בלשכת רואי חשבון, אילו היינו עושים פרסום יותר גדול לשיעורים (כגון בחוברת התוכנית של הכנס) הייתה נכחות הרבה יותר גדולה.

בברכה ובהוקרה ב.ו.

הש"ס הגדול

ברוך ה', עם ההתפתחות הנרחבת של לימוד הדף היומי בקהילות שונות, יהודי החוזר מעבודתו ומהלך עם גמרתו בידיו לבית המדרש, אינו מחזה נדיר. אולם, איש לא יחלוק על כך, שיהודי ההולך לבית המדרש עם גמרא, ובבית המדרש הרי הוא לומד בגמרא אחרת, הוא מחזה נדיר.

זה הוא סיפורו של אחד מלומדי הדף היומי. הוא מקפיד ללמוד בגמרות של מאורות הדף היומי, לא רק בגלל המהדורה מאירת העיניים, אלא גם בשל "מאורות ההלכה" המצורף לגמרא. ובכל זאת, בכל תחילת מסכת וסיום מסכת, הוא מגיע לבית המדרש עם כרך תלמוד בבלי אחר. לא כך כיש, אף לא מהדורה בינונית. הוא מהלך לבית המדרש כשבידו כרך ענק ועבה. הוא רגיל ששואלים אותו לפרש מעשיו, ועוד לפני ששואלים הוא כבר עונה את התשובה.

הייתי ילד כבן שבע או שמונה, כאשר הורי למדו מדף הקשר השבועי שהבאתי מבית החינוך בו למדתי, כי עליהם לרכוש עבורי מסכת ברכות, יען אנו עומדים להתחיל ללמוד גמרא.

ההתרגשות היתה רבה. אבי הבטיחני נאמנה, כי כבר בתחילת השבוע אוזנה לחבוק בידו מסכת ברכות.

ביום ראשון קיים אבי את הבטחתו. באהבה עד אין קץ עמלה אמי לעטוף את הגמרא, בעוד אבי מביט מן הצד, ואני עומד בין שניהם וחווה את אחד הרגעים החמימים של ילדותי, אשר הוטבעו בנשמתו לעד.

לעת לילה עלינו על יצועי, הגמרא הבהוקת הוצבה בגאון על שולחן חדרי, כך שאוכל לראותה ממייט. נדמה היה לי כי רסיסי כוכבים מפוזרים על הגמרא, ממתינים שאלקטם עם בוקר. לא נרדמתי. אפילו לא ניסיתי. אותו לילה, אני יודע באיזו שעה, הייתי עד לשיחה שהתנהלה בין שני הורי.

מצבם הכלכלי היה דחוק. לא סבלנו מעוני, אך איני יכול לומר שמצבנו היה משופר הרבה מעבר לכן. כל הוצאה חושבה מראש, נשקלה, נאמדה ונדחתה במידת האפשר. והנה, פנה אבי לאמי ושאל לה, כי גילה היום בחנות ספרי הקודש, שביט דפוס מסויים הוציא לאור מהדורת ש"ס מיוחדת במינה. זה הוא ש"ס המכיל את כל מסכתות התלמוד הבבלי בכרך אחד גדול.

אימי לא פתחה מעולם תלמוד בבלי, ולפיכך הסביר לה אבי, כי שישים המסכתות שבתלמוד הבבלי מחולקים לכרכים רבים. בדפוס זה צילמו בכל עמוד ארבעה עמודי גמרא, כך צמצמו את נפח הש"ס בשלושה רבעים. גם כך היה הכרך ענק ממדים ורחב ביותר, אבל את המשימה שנטלו על עצמם השיגו - כל הש"ס בכרך אחד.

איני יודע למי מיועד הש"ס הזה, הוסיף אבי ושם לאמי, מה גם, שמהדורת הש"ס שצולמה בו ישנה ולא נוחה לקריאה. הכרך כבד, אוטונומי קטנות. לו הייתי חבירו של בעל בית הדפוס, הייתי מציע לו לשקול שנית את ההוצאה לאור של מהדורה זו. אבל, בדרכי הביתה נצנץ רעיון בראשי. שמעי נא. את יודעת, אני ניצלתי מן המלחמה בעור שיני. ב"חדר" למדתי כאשר רוחות מלחמה עזות נשבו והרעידו את אמות הסיפים, ואת ההמשך את כבר יודעת. אני כבר קמתי ממיטתי בחשאי, והוצאתי דרך חדר המעלל באבי היושב ב' סא במטבח ומבט בציפורניו הסדוקות מעבודתו הקשה. אמי הנהנה ולא הוציאה הנה, ואבי המשיך. "עו רצוני לעשות כל שאל יד כדי להעניק לבנו את התחושה כי הדבר החשוב ביותר עבורנו הוא, שידבק בתורה, ילמד אותה ויקיים אותה, כפי שעשו אבותינו כל הדורות. ברכישת ש"ס זה אני מגשים שתי מטרות. האחת, אמוחיש לו על ידי המתנה את הערכתנו אליו, עם תחילת לימודי הגמרא, ובנוסף, הגביה אבי את קולו, אני רוצה שידע, כי אם ישתוק מאד, יצליח לסיים את הש"ס".

קולו של אבי רעד, "אניח לפניך את הש"ס, כולו בכרך אחד, וכך גם לעיניו של ילד ניתן יהיה לטעת את הרצון הכביר מחד ואת האמונה והבטחון ביכולת מאידך". הוא המניח את קולו, עז רצוני לרכוש עבורו ש"ס זה, אנא, חווי דעתך".

אמי לא ענתה. רטט בכיה נשמע עד לחדרי. **עם** ערב, שב אבי לביתנו ובדין הכרך הגדול הזה. אבי הלך לעולמו זה מכבר, אמי לא נותרה זמן רב בחיים, אבל הכרך הזה, עדות אלמות לאהבת התורה המופלאה של הורי היקרים, נותרה עמדי עד היום הזה.

כאשר אני הולך לבית המדרש לסיים מסכת מסדר הדף היומי, או להתחיל מסכת חדשה, הכרך הזה הולך איתי.

★ ★ ★

אותו אב יקר יכול היה להרשות לעצמו לייקר את לימוד התורה בעיני בנו על ידי רכישת ש"ס. ומה דבר אב אשר מסוגל לייקר את לימוד התורה בעיני בנו על ידי... שהאב עצמו יקבע עיתים לתורה?!

יותר קל לקנות ש"ס.
יותר נכון ללמוד ש"ס.

.....
המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.
כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק פקס: 03-570-67-93
mendelson@meorot.co.il
.....
בברכת התורה העורך

פנינים

עבודה זרה (דור) אנוש - מוחליו לו, שטאמר (ישעיה נ"ב): "אֲשֶׁרִי אָנוֹשׁ יַעֲשֶׂה זֹאת וגו' שְׁמֹר שְׁבֶת מִחֻלּוֹ" - אל תקרי מחללו אלא מחול לו. **שְׁמֹר שְׁבֶת מִחֻלּוֹ**

כדי להבין את דרשת רבי יוחנן, יש להגדיר קודם מהו פשוטו של מקרא.

לפי פשוטו, משבח ישעיה הנביא את האדם שישמור את יום השבת מלחלל אותו.

"אנוש" - אינו שם פרטי (כפי שדורש ר' יוחנן), אלא כינוי פיוטי לאדם (כמו בתהלים ח"ה: "מה אנוש כי תזכרנו").

"מחללו" - כמו מחללו (מצודת ציון). מ"ם זו אינה אחת מאותיות השורש, ואף אינה מ"ם תחילית של זמן הווה, זוהי מ"ם השלילה: שומר **שלא** יחלל (כמו ש"משולש" בישעיה נד, ט: "אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעַבְרַי מִי נֶחַ עוֹד עַל הָאָרֶץ, כִּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְצָפִי עֲלֶיהָ וּמִגִּזְרֵי בֶרֶךְ").

מה הניע את חז"ל לדרוש את המילה מחללו?

בחינוכי אגדות מציע מהרש"א שני הסברים לכך: **א.** יתכן שהדרשה מבוססת על ייתור המילה "מחללו". כמו שבתורה (שמות לא, טו) לא כתוב "וְשָׁמְרוּ בְּיָמֵי אֵל זִמְנֵי הַשְּׁבֶת (מחללו)" - כך גם ישעיה לא היה צריך לכתוב "שְׁמֹר שְׁבֶת (מחללו)".

ב. דרך אחרת להבנת המניע לדרשה הוא קושי אחר בפשט לשון הפסוק עליו מצביע מהרש"א: למה כתוב "מחללו" = מחלל **אותו**, ולא "מחללתי"? והרי מדובר כאן על חילול **שְׁבֶת**,

ורוב המקראות מתייחסים אליה כנקבה! לכן דרשו שמילה זו מתייחסת **לאדם** ששומר שבת.

ואין לדחות: הרי מצינו במקרא ש"שְׁבֶת" נתפסת כנזק; מסביר מהרש"א שאף על פי שמצינו "שְׁבֶת" לשון זכר -- בפסוק זה היה צריך ישעיה לדבר על שבת בלשון נקבה, שהרי פסוק זה נוסח ע"י ישעיה בדומה ללשון התורה (שמות לא, ט): **"וְשָׁמְרוּ אֶת הַשְּׁבֶת כִּי קֹדֶשׁ הוּא לָכֵן, מִחֻלְלֶיהָ מוֹת יָמוּת"** - בלשון נקבה! אך בכל זאת נאמר כאן לשון זכר, ומכאן רמז לדרשה שמילה זו מתייחסת לאדם.

מהו ההסבר, לפי הפשט, לאותם פסוקים בהם מצינו "שְׁבֶת" לשון זכר?

רד"ק ואבן עזרא מסבירים שהכוונה היא על **יום** השבת (וי"ו) - תמיד לשון זכר.

מעניין לציין כי להלן (קט"א) האמוראים מתייחסים אל השבת בלשון נקבה: "בואו ונצא לקראת שבת המלכה", "בואי כלה, בואי כלה"; אך רמב"ם כותב: "חכמים הראשונים היו מקבצין תלמידיהן בערב שבת ומתעטפים ואומרים: בואו ונצא לקראת שבת המלך" (הלכות שבת פ"ל ה"ב).

לדיון לשוני זה על מין השבת יש גם השלכה על נוסח התפילה: "וינוחו בה/בם" (ראה ערוה"ש או"ח סי' רסח, יד; שו"ת יחוה דעת ח"ה סימן ל').

דף קיח/ב יהי חלקי

שבת קודש מגינה

כתב בספר "אפיקי ים" (בסופו, פניני ים אות

מתי באמת השמש שוקעת, לפיכך, הם החמירו וקיבלו על עצמם את השבת מוקדם, כדי להמנע מן הספק.

לעומת זאת, מדברי הר"י מגאש עולה להיפך. הוא מסביר, כי רבי יוסי התאווה לקבל את השבת בטבריה, ללכת לציפורי בעיצומה של השבת, ולסיים שם את השבת. משמע, כי קבלת השבת של בני טבריה היתה מחובת המציאות ולא חומרא בעלמא, שאם כן, יכול היה לשובות בטבריה ולקבל את השבת מוקדם יותר...

נידון זה נוגע הלכה למעשה בירושלים עיר הקודש, אם לחשב את שעת השקיעה כפי שנראית השקיעה מן העיר, או לפי השקיעה הנראית מהרי הקסטל במערבה של ירושלים. בספר "נברשת" כתב, כי "דבר ברור אצל יושבי ירושלים, שמחשבים את זמן השקיעה לא כמו שהוא במציאות פה, אלא מוסיפים עוד שבע דקות לאחר את זמנה... בשביל הכיסוי של ההרים במערב". אולם, יש שהחמירו בדבר והמנהג כדעה ראשונה (ראה בהרחבה בספר "הזמנים בהלכה" פרק ז').

על נידון מעניין נוסף הנוגע להכרזתו של רבי יוסי - במאמר הבא.

דף קיח/ב יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריה

אורכו של יום השבת, לפי שעות או לפי מקום

עוד מימי קדם התעוררה שאלה מעניינת לגבי אורך זמן השבת.

אנשים הפליגו באוניות, ועל המפליג ממזרח למערב נאלץ להקדים את שעונו בשעה כל יום. נמצא, כי יום שבת קודש מתקצר והולך לו עם התקדמות האונייה בהפלגתה, שהרי האונייה מתקדמת והוא שווה כעת במקום שבו הכוכבים יוצאים על פני הרקיע, עוד בטרם תמו עשרים וארבע שעות מיני קיבל עליו את השבת. כמו כן להיפך, המפליג ממערב למזרח, יזכה בשבת ארוכה מיני ים. זאת, בתנאי שאכן אורכו של יום השבת אינו קצוב לעשרים וארבע שעות, אלא הוא מותנה בצאת הכוכבים במקום שהותו של היהודי.

ראשון הדנים בנושא היה בעל "טירת כסף", ואחריו דן בו רבי יוסף חיים מבגדד, בעל ה"בן איש חי" (שו"ת רב פעלים ח"ב, סוד ישרים סי' ד'). מאוחר יותר הועלתה השאלה בספר "תורה שלמה" (ח"א מאמר ת"ל), ובעקבות כל זאת, אף הוציא אחד מחכמי ירושלים, הגאון רבי דוד שפירא, קונטרס מיוחד בשם "מדת היום", כדי לברר את הנושא.

לכאורה, קיימת הוכחה מפורשת מסוגייתנו לכך, שיום השבת אינו תלוי במספר השעות, כי אם במהלך החמה, ואם אכן שקעה חמה מוקדם, יצאה שבת. שהנה, רבי יוסי אמר, "יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בציפורי". במאמר הקודם הבאנו את פירושו של הר"י מגאש, כי רבי יוסי ביקש לקבל שבת בטבריה, להלך לציפורי במהלך השבת, וכך לזכות בשבת ארוכה יותר. לו השבת מוגבלת לעשרים וארבע שעות בלבד, שאיפתו של רבי יוסי אין לה סיכוי להתממש גם אם אכן היה צועד לציפורי, שכן, לדידו היתה השבת מסתיימת עשרים וארבע שעות אחר שהתחילה בטבריה.

להאריך אפשר, לקצר לא: ברם, ה"בן איש חי" טוען, כי יש לפלג את נידונו לשני חלקים. עניין אחד הוא כאשר אדם מבקש להחמיר על עצמו ולהאריך את יום השבת יתר על עשרים וארבע שעות, ועניין שונה הוא כאשר אדם שומר שבת שאינה מכילה עשרים וארבע שעות. כלומר, גם אם נפרש את גמרתנו כפירושו היחיד של הר"י מגאש, שרבי יוסי ביקש להאריך את שבתו ליותר מעשרים וארבע שעות, עדיין אין בכך כל הוכחה, כי ניתן לקצר את השבת לפחות מעשרים וארבע שעות, שכן, אמת, שבת אינה מוגבלת לעשרים וארבע שעות בלבד, אך אין אפשרות לקצרה לפחות מעשרים וארבע שעות.

להלכה, כותב ה"בן איש חי", כי אין להסתפק בדבר, ובוודאי ששמירת השבת נקבעת על פי מקום שהותו של האדם כעת, ואם קיבל שבת במקום פלוני, והלך למקום אחר בו השבת יוצאת מוקדם יותר, אכן תהא שבתו קצרה, שהרי לא אמרה תורה לשבות עשרים וארבע שעות בשבוע, אלא "יום" בשבוע, "בכל מושבותיכם", הוי אומר, תלה הכתוב את אורך היום לפי המקום שבו שווה היהודי.

דף קכ/ב פותח אדם דלת כנגד מדורה בשבת

עשיית מלאכות בשבת קודש על ידי "גרמא"

למדנו רבות על ל"ט מלאכות האסורות בעשייה בשבת. השבוע נלמדות סוגיות

בגמרא העוסקות ב"גרמא", היינו: גרימת מלאכה. תחילה נתמקד בשני מקרים.

נחלקו תנאים, אם מותר להניח כלים מלאים מים בפני המדורה, כדי שכאשר האש תגיע אל הכלים הם יתבקעו ויכבוה. מקרה זה מוגדר כ"גרם כיבוי", מפני שמניח כדי המים גורם לכיבוי האש. לדעת חכמים, וכן נפסקה הלכה (רמב"ם הל' שבת פרק י"ב הל' ד', "שולחן ערוך" או"ח סי' של"ד סעי' כ"ב), אין כל איסור בדבר, מפני ש"גרם כיבוי מותר", כמו גם גרם עשיית שאר מלאכות ("ביאור הלכה" שם ד"ה "דגרם כיבוי מותר"), אם כי הרמ"א (שם) חולק וסובר, כי חכמים לא התירו זאת אלא כאשר הדליקה עלולה לגרום הפסד. קיים מקרה נוסף, בו אפילו פעולה ישירה - מותרת.

הראשונים כותבים, כי רשאי אדם לסגור דלת כדי למנוע מן הרוח לכבות את הנר, אף על פי שאלמלא פעולה זו האש לא היתה ממשיכה לבעור (תוס' ד"ה "פותח ונועל", שו"ת "תרומת הדשן" סי' נ"ט), וכן פסק ב"שולחן ערוך" (או"ח סי' רע"ז סעי' ב'). טעם הדבר פשוט - הסוגר את הדלת בפני הרוח לא יצר מאומה, הכל נותר כשהיה. כל שפעל הוא, מניעת התרחשות עתידית.

מנורת "גרמא": מצויידיים בידע שרכשנו, הבה ננסה לייצר מנורה שאין איסור להדליקה בשבת. בעזרת מומחים, ניצור מתקן חשמלי מושלם, לצידו נתקין מתקן נוסף, המשדר פולסי אור קצרים, המונעים מן המתקן החשמלי לפעול כסדרו. במצב זה, המנורה אינה דולקת, אם כי המעגלים החשמליים שבקרבה דרוכים לקראת פעילות הנמנעת כל העת באמצעות המתקן השני. לכשנרצה להדליק את האור, נניח מחסום בפני המתקן המשדר פולסי אור המונעים את פעולת המנורה - ויהי אור; המתקן החשמלי יושב להוכיח את מאגר הכוחות הטמונים בו, ואנו, מה עשינו? אך הסרנו את המטרד שמנע ממנו לעבוד.

האם מקרה זה אינו דומה לאדם הסוגר את הדלת בפני הרוח, ובכך מונע את כיבוייה של האש? היו שסברו כי כן הם פני הדברים מעיקר הדין, אם כי קיים מכשול הלכתי של "זילותא דשבת" ו"עובדא דחול", אך המדובר הוא לצורך חולה וכדומה, והנידון הוא אם יש כאן איסור מלאכה (ראה מעשה חושב עמ' סה וכשרות ושבת עמ' רע"ט. מפסק זה פותח ע"י מכון מדעי טכנולוגי לעניני הלכה, ירושלים). ברם, כנגדם הוצבה טענה, כי קיים חילוק מהותי בין שני המקרים. נשים לב, כי סוגר הדלת בפני הרוח לא יצר מאום! השלהבת דלקה והמשיכה לדלוק, הוא לא יצר, הוא לא חידש, הוא בעצם לא עשה כלום. לעומת זאת, המתקן המשדר פולסי אור, מונע מן המתקן החשמלי לעבוד. ברגע זה המתקן החשמלי מושבת, והסרת המניע המונע ממנו לעבוד, גורמת לכך שכעת המתקן החשמלי מתחיל לעבוד. האם מצאנו בחז"ל סימוכין לכך, שגם פעולה מעין זו מותרת בשבת? (הר"ז לב בתחומין שם ובהלכה ורפואה ח"ג עמ' ר"ט ורכו ורכס).

מלבד זאת נקטו הפוסקים לאסור את השימוש במתקן זה, מפני ששכלולו הרב מחטיא את המטרה המקורית. במה דברים אמורים? הפוסקים הוכיחו (ע"פ ב"ק ס"א במלאכת זורה, רמב"ם הל' שבת פ"י הל' כ"ב לגבי צידה ע"י כלב, ראה "משנה ברורה" סי' שט"ז ס"ק י' ובשעה"צ שם, וב"חזון איש" או"ח סי' ל"ו ס"ק א' ובשו"ת "אחיעזר" ח"ג סי' ס'), כי מהות היתר "גרמא" מבוסס על שני יסודות: האחד, שאינו עושה מעשה מלאכה בידיים, אלא גורם לעשייתו. השני - שאין הדרך לבצע את המלאכה באופן זה. בוודאי שאי אפשר לטעון, כי מכשיר משוכלל וקומפקטי זה, נחשב "שלא כדרך מלאכה" ... (ע"י שו"ת "שבות יצחק" ח"ו ט"ו).

גדולי ישראל לא הסכימו, איפוא, להתיר להשתמש במכשיר זה, מהם שהכריעו כן בוודאות ומהם שנטו לאסור (ראה בספר "שבות יצחק" בדיני גרמא פרקים י"ד - ט"ו - ט"ז).

מאורות הדף היומי

בית מדרש למגיד
שיעור דף היומי סוכוטשוב

בשורה טובה לתושבי מגדל העמק
הגנו שמחים להודיע כי זכינו ב"ה
לייסד שיעור חדש בדף היומי
בביהכ"נ ע"ש ר' יצחק בן ווליד¹
רח' הנשיאים 1
בין השעות 20:00 - 19:00 בערב
ע"י מגיד שיעור
הרב אריאל פרץ שליט"א
הציבור מוזמן
★ ★ ★

הופיע!
תקליטור מאורות הש"ס
על מסכת שבת דף קכז-קנז'
לצפייה במחשב + MP3
עברית אידיש אנגלית
בישראל: 1-700-500-151
+972-3-6182313
ירושלים: רח' שרי ישראל 14
02-5003882
In U.S.A.: 1888 5MEOROT
(1888 563 6768)
In France:
01.42.41.14.01
חדש!

לעילוי נשמת

מרת **אסתר גרין** ע"ה
ב"ר חיים פרלמוטר הכהן ז"ל
נלב"ע כ"ז מנחם אב תשמ"ח
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י ידידנו הר"ר **משה גרין** הי"ו
ומשפ' שיחיו - רעננה

לעילוי נשמת

הר"ר **בנימין וסלי** ז"ל
ב"ר שלמה ז"ל נלב"ע כ"ז אב תשנ"ח
והוגתו מרת **מלכה וסלי** ע"ה
ב"ר אליעזר ז"ל נלב"ע א' טבת תש"ס
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **שרה רבקה וסרצוג** ע"ה
ב"ר אהרן אליעזר ז"ל
נלב"ע כ"ג מנחם אב תשל"ב
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **יוסף ברגר** ז"ל
ב"ר שלום צבי ז"ל
נלב"ע כ"ג מנחם אב תשנ"ד
מחשובי מתפללי בית מדרשו
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י רעייתו והמשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

סגן **יעקב משה שמואל**
בנימין בלום ז"ל
ב"ר אליהו מנחם ומרים מלכה יבדלחטי"א
נלב"ע כ"ד אב תשס"ג
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י המשפחה שיחיו